

XITOIY OLIY TA'LIM TIZIMIDA "DOUBLE FIRST-CLASS" TASHABBUSINING SHAKLLANISHIDA ICHKI VA TASHQI OMILLARNING TA'SIRI

*Diyorov Sardobek Husanboy o'g'li,
Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli
kadrlarni tayyorlash instituti tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Maqolada Xitoyda "Double First-Class" tashabbusining shakllanishida ichki va tashqi omillarning o'zini o'rganildi. Unda globallashtirish jarayonlari, bilim iqtisodiyotining rivojlanishi hamda oliy ta'limning xalqaro raqobatbardoshligini oshirish zarurati tashabbusning tashqi omillari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Xitoyning iqtisodiy transformatsiyasi, innovatsion rivojlanish strategiyasi hamda Project 211 va Project 985 dasturlarining tajribasi ushbu tashabbusning ichki asoslari sifatida yoritiladi. Tadqiqot natijasida "Double First-Class" tashabbusi Xitoy oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish hamda xalqarolashtirishda xizmat qiluvchi muhim strategik siyosat ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Double First-Class tashabbusi, jahon darajasidagi universitetlar, oliy ta'lim siyosati, Project 211, Project 985, Xitoy oliy ta'lim tizimi, inson kapitali, ta'limni xalqarolashtirish.

Kirish. Xitoyda oliy ta'lim sifatini oshirish, fan yo'nalishlarining raqobatbardoshligini kuchaytirish hamda universitetlarning xalqaro nufuzini mustahkamlash maqsadida 2015-yil 24-oktabrda Xitoy Davlat kengashi tomonidan "Jahon darajasidagi universitetlar va birinchi darajali fan yo'nalishlarini rivojlantirish bo'yicha umumiy reja" qabul qilindi. Ushbu hujjat keyinchalik "Double First-Class" tashabbusi nomi bilan tanildi. Tashabbusning asosiy maqsadi jahon darajasidagi universitetlar va yetakchi fan yo'nalishlarini rivojlantirish orqali Xitoyni global oliy ta'lim sohasida yetakchi davlatlardan biriga aylantirishdan iborat edi.

Keyinchalik Xitoy Ta'lim vazirligi, Moliya vazirligi hamda Milliy rivojlanish va islohotlar komissiyasi tomonidan tashabbusni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qator normativ hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, jahon darajasidagi universitetlar va fan yo'nalishlarini shakllantirish mexanizmlarini belgilovchi hujjatlar hamda mazkur dasturda ishtirok etuvchi oliy ta'lim muassasalari ro'yxati e'lon qilindi. Ushbu hujjatlar tashabbusni amalga oshirish tartibi, tanlov mezonlari va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini aniq belgilab berdi. Natijada "Double First-Class" tashabbusi amaliy bosqichga o'tdi[1].

Globallashuv jarayonining jadallashuvi davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va aloqalarni kengaytirib, oliy ta'lim tizimining xalqarolashuvini jahon darajasidagi universitetlarni shakllantirishning muhim omillaridan biriga aylantirdi. Shu sababli Xitoy hukumati oliy ta'lim tizimining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, yetakchi ilmiy yo'nalishlarni rivojlantirish hamda jahon darajasidagi universitetlarni shakllantirish maqsadida ta'lim siyosatini qayta ko'rib chiqdi.

Mazkur jarayonda Xitoy hukumati oliy ta'lim sohasiga strategik investitsiyalarni jalb etish orqali universitetlar va ilmiy yo'nalishlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratdi. Bu siyosat avval amalga oshirilgan Project 211 va Project 985 dasturlarining muvaffaqiyatli tajribasiga asoslanib, keyinchalik "Double First-Class" tashabbusining shakllanishiga zamin yaratdi.

Xalqaro muhitning ta'siri. Global bilim tizimining rivojlanishi va iqtisodiy tizimdagi o'zgarishlar natijasida axborot va bilim resurslari iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylandi. Yangi bilimlar va innovatsiyalarni yaratishda oliy ta'lim muassasalari muhim rol o'ynaydi. Shu sababli oliy ta'lim tizimi iqtisodiy o'sish va texnologik taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyada 2011-2012-yillarda universitetlar faoliyati natijasida 73 milliard funt sterlingdan ortiq iqtisodiy mahsulot yaratilgan bo'lib, bu mamlakat yalpi ichki mahsulotining 39,9 milliard funt sterlingiga teng, ya'ni 2011-yildagi umumiy YAIMning qariyb 2,8 foizini tashkil etgan[2].

Shuningdek, amerikalik iqtisodchi Gari Bekker tadqiqotlari ham oliy ta'limga investitsiya qilish inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishini ko'rsatadi[3].

Zamonaviy sharoitda iqtisodiy rivojlanishni faqat moddiy resurslarga tayanib ta'minlash yetarli emas. Shu sababli inson kapitali va ta'limga investitsiyalar jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylandi. Oliy ta'limga kiritilgan investitsiyalar nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki mehnat unumdorligini oshirish orqali jamiyatning umumiy samaradorligini ham kuchaytiradi.

Shu sababli ko'plab davlatlar oliy ta'limni xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishning muhim vositasi sifatida ko'rib, ushbu sohaga investitsiyalarni ko'paytirmoqda. Masalan, 1998-2008-yillar oralig'ida AQSh oliy ta'limga OECD davlatlari o'rtacha ko'rsatkichidan uch baravar ko'p mablag' sarflagan[4]. Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlar ham oliy ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. 2004-2012-yillar davomida dunyoning turli mamlakatlari va mintaqalarida yuqori darajadagi universitetlar hamda fan yo'nalishlarini rivojlantirishga qaratilgan 30 ga yaqin dasturlar amalga oshirilgan[5].

Ichki muhit ehtiyojlari. "Double First-Class" tashabbusining joriy etilishi Xitoyda oliy ta'lim sohasida ilgari amalga oshirilgan yirik dasturlar Project 211 va

Project 985 siyosatining davomiyligi hamda yangilangan shakli hisoblanadi[6]. Bunday siyosatlarning shakllanishi Xitoyda uzoq tarixga ega. Masalan, 1995-yilda Xitoy Xalq Respublikasi Davlat kengashi tomonidan Project 211 dasturining umumiy rejasi tasdiqlanib, ushbu dastur rasman amalga oshirila boshlandi[7]. Project 211 uch asosiy yo'nalishni o'z ichiga olgan: ta'lim muassasalarining umumiy sharoitlarini yaxshilash, ustuvor fan yo'nalishlarini rivojlantirish hamda oliy ta'lim sohasida jamoat xizmatlari tizimini shakllantirish. Dasturining keyingi bosqichlarida ayniqsa muhim fan yo'nalishlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi.

1998-yilda Xitoyning o'sha davrdagi prezidenti Jiang Zemin mamlakat modernizatsiyasini ta'minlash uchun jahon darajasidagi bir qator universitetlarni yaratish zarurligini ta'kidlagan[8]. Shundan so'ng Xitoy Ta'lim vazirligi tomonidan "XXI asrda ta'limni rivojlantirish bo'yicha harakatlar rejasi" e'lon qilinib, unda jahon darajasidagi universitetlar va yetakchi fan yo'nalishlarini shakllantirish vazifasi ilgari surildi. Ushbu siyosat Project 985 dasturining boshlanishiga asos bo'ldi. Mazkur dasturlar natijasida Xitoy oliy ta'lim tizimi qisqa vaqt ichida sezilarli darajada rivojlanib, ta'lim sifati oshdi. Masalan, 2025-yilga kelib Xitoyning 6 ta universiteti "QS World University Rankings" reytingining eng yaxshi 100 taligiga kirgan, shuningdek 73 ta universitetning 576 ta fan yo'nalishi dunyoning eng yaxshi 500 taligidan joy olgan[9]. Ijtimoiy muhit oliy ta'lim tizimining asosiy tayanchi bo'lib, davlat oliy ta'lim siyosatini ishlab chiqishda muhim omil sifatida e'tiborga olinadi. Oliy ta'limning rivojlanishi aslida jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashish jarayonini ifodalaydi. Hozirgi davrda Xitoy iqtisodiyoti "yangi normal" deb ataluvchi bosqichga o'tmoqda. Bu jarayon juda yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlaridan o'rta darajadagi barqaror o'sishga o'tish, hajm va tezlikka asoslangan ekstensiv rivojlanish modelidan sifat va samaradorlikka yo'naltirilgan intensiv rivojlanish modeliga o'tish, sanoat tuzilmasining past va o'rta darajadagi ishlab chiqarishdan o'rta va yuqori darajadagi ishlab chiqarishga o'zgarishi, shuningdek investitsiyalarga tayanilgan rivojlanishdan innovatsiyaga asoslangan rivojlanishga o'tish hamda resurslarni taqsimlashda bozor mexanizmlarining rolini kuchayishi bilan tavsiflanadi[10].

Mazkur o'zgarishlarga mos ravishda Xitoy oliy ta'lim muassasalarining ta'lim g'oyalari va kadrlar tayyorlash modellari ham yangilanmoqda. 2015-yilda Ta'lim vazirligi, Milliy rivojlanish va islohotlar komissiyasi hamda Moliya vazirligi tomonidan qabul qilingan hujjatda o'n uchunchi 5-yillik reja davrida mamlakat bo'ylab 100 ta oliy ta'lim muassasasini amaliyot va tajriba platformalarini joriy etish orqali rivojlantirish belgilab berildi. Mazkur dasturlar ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish, universitetlar hamda korxonalar o'rtasidagi

hamkorlikni rivojlantirish, shuningdek kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan[11].

Bundan tashqari, Xitoy hozirda ijtimoiy transformatsiya bosqichini boshdan kechirmoqda. Shu sababli mamlakatning siyosiy va iqtisodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlay oladigan yuqori malakali intellektual kadrlar zaxirasini shakllantirish dolzarb vazifaga aylangan. Aynan shu maqsadda jahon darajasidagi universitetlar va yetakchi fan yo'nalishlarini rivojlantirish orqali malakali mutaxassislar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Xitoyda "Double First-Class" tashabbusining shakllanishida ichki va tashqi omillar muhim ahamiyat kasb etgan. Globallashuv jarayonlari, bilim iqtisodiyotining rivojlanishi hamda oliy ta'lim sohasidagi xalqaro raqobatning kuchayishi ushbu tashabbusning tashqi omillarini tashkil etadi. Shu bilan birga, Xitoyning iqtisodiy transformatsiyasi, innovatsion rivojlanish strategiyasi hamda Project 211 va Project 985 dasturlarining tajribasi uning ichki asoslari sifatida xizmat qilgan. Natijada "Double First-Class" tashabbusi Xitoy oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yetakchi fan yo'nalishlarini rivojlantirish hamda universitetlarning xalqaro nufuzini oshirishga qaratilgan muhim strategik siyosat sifatida namoyon bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sun, J.H. (2017). Institutional accumulation and development ideas of the Double First-class Initiative in Chinese universities. *Journal of Xiamen University (Arts & Social Sciences)*, 244(6), 17–24.
2. Universities UK. (2015). Why invest in universities. Retrieved from <http://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Documents/2015/why-invest-in-universities.pdf>.
3. Becker, G.S. (1975). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (2nd edition). New York, US: Columbia University Press.
4. Liu, H.Y., & Ma, L.T. (2012). A typical model of higher education investment in OECD countries. *Higher Education Research*, 33(5), 103–109.
5. Huang, B.Y. (2017). Scientific planning and innovation promotion: Accelerating the construction of world-class universities and first-class subjects with Chinese characteristics. *China Higher Education*, (19), 30–36.
6. Zhang D.H. (2016). Double first-class: Continuation and adjustment of key construction policies of colleges and universities in China in the new era. *Exploring Education Development*, (23), 67–72.
7. The State Council of the People's Republic of China. (1995, October 18). Overall Plan for the Construction of Project 211.

8. Ministry of Education. (1998). Action Plan for the Revitalization of Education in the 21st Century.
9. Quacquarelli Symonds. (2025). World university rankings 2025. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings>
10. Zhang W., & Zhang M.C. (2018). Intercollegiate experience in the construction of the first-class universities in China: Based on the text analysis of 6 first-class universities' construction policies. *China Higher Education Research*, (5), 26–31.
11. Wang Q. (2018, June 29). 90 % of colleges and universities should undergo application-oriented transformation: Guangdong held a seminar on the transformation of undergraduate colleges and universities and the construction of characteristic applied colleges and universities.